

АУДИТТИН ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТЫ 505

ТЫШКЫ ЫРАСТООЛОР

(2009-жылдын 15-декабрында же ушул күндөн кийин башталган мезгилдер үчүн финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет)

МАЗМУНУ

	Пункт
Киришүү	
Ушул стандартты колдонуу чөйрөсү	1
Аудитордук далилдерди алуу максаты үчүн тышкы ырастоолордун жол-жоболору	2–3
Күчүнө кирүү күнү	4
Максаты	5
Аныктамалар	6
Талаптар	
Тышкы ырастоолордун жол-жоболору.....	7
Жетекчиликтин аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талабын жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу.....	8–9
Тышкы ырастоолордун жол-жоболорун аткаруунун жыйынтыктары..	10–14
Терс ырастоолор.....	15
Алынган далилдерди баалоо	16
Пайдалануу үчүн колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар	
Тышкы ырастоолордун жол-жоболору	A1–A7
Жетекчиликтин аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талабын жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу.....	A8–A10
Тышкы ырастоолордун жол-жоболорун аткаруунун жыйынтыктары..	A11–A22
Терс ырастоолор.....	A23
Алынган далилдерди баалоо	A24–A25

«Тышкы ырастоолор» аудиттин эл аралык стандарты (АЭС) 505 «Көз карандысыз аудитордун негизги максаттары жана Аудиттин эл аралык стандарттарына ылайык аудитти жүргүзүү» АЭС 200 менен биргеликте каралышы керек.

Киришүү

Ушул стандартты колдонуу чөйрөсү

1. Ушул Аудиттин эл аралык стандарты (АЭС) аудитор тарабынан АЭС 330¹ жана АЭС 500² талаптарына ылайык аудитордук далилдерди алуу максаты үчүн тышкы ырастоо жол-жоболорун пайдалануу тартибин белгилейт. Бул стандарт АЭС 501де³ каралып жаткан дооматтарга жана соттук териштирүүлөргө тийиштүү суроо-талаптарга карата колдонулбайт.

Аудитордук далилдерди алуу максаты үчүн тышкы ырастоолордун жол-жоболору

2. АЭС 500дө далилдерди алуу булагы жана мүнөзү жана алар алынган жагдайлар аудитордук далилдердин ишенимдүүлүгүнүн деңгээлине таасирин тийгизери көрсөтүлгөн.⁴ Бул стандартка ошондой эле аудитордук далилдер үчүн колдонулуучу төмөнкү жалпылоолор камтылган:⁵
  - Аудитордук далилдер ишканадан тышкаркы көз карандысыз булактардан алынса ишенимдүү болуп саналат.
  - Түздөн-түз аудитор тарабынан алынган аудитордук далилдер кыйыр түрдө же жасалган тыянактардын негизинде алынган аудитордук далилдерге караганда кыйла ишенимдүү болуп саналат.
  - Аудитордук далилдер кагаз, электрондук же башка формадагы документ түрүндө таризделсе ишенимдүү болот.

Демек, аудиттин шарттарына жараша, аудитор тарабынан түздөн-түз ырастоочу тараптардан алынган тышкы ырастоо түрүндөгү аудитордук далилдер ишкананын өзү даярдаган далилдерге караганда ишенимдүү болушу мүмкүн. Бул АЭС жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди алуу максаты үчүн тышкы ырастоо жол-жоболорун иштеп чыгууда жана аткарууда аудиторлорго жардам берет.

3. Башка АЭС аудитордук далил катары тышкы ырастоонун маанилүүлүгүн тааныйт, мисалы:
  - АЭС 330да финансылык отчеттуулуктун деңгээлинде олуттуу бурмалоолордун бааланган тобокелдиктерине жооп берүүнүн жалпы чараларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу үчүн, ошондой

¹ АЭС 330 «Бааланган тобокелдиктерге жооп иретиндеги аудитордук жол-жоболор»

² АЭС 500 «Аудитордук далилдер»

³ АЭС 501 «Конкреттүү учурларда аудитордук далилдерди алуунун өзгөчөлүктөрү»

⁴ АЭС 500, А5-пункт

⁵ АЭС 500, А31-пункт

эле мүнөзү, мөөнөтү жана көлөмү ырастоо деңгээлинде олуттуу бурмалоонун бааланган тобокелдиктеринин негизинде аныкталуучу андан аркы аудитордук жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу үчүн аудитордун жоопкерчилиги талкууланат.⁶ Мындан тышкары, АЭС 330да олуттуу бурмалоонун бааланган тобокелдиктерине карабастан аудитор операциянын ар бир олуттуу классына, эсеп боюнча калдыктарга жана маалыматты ачып көрсөтүүгө карата маани-маңызы боюнча текшерүү жол-жоболорун иштеп чыгуусу жана аткаруусу зарыл. Ошондой эле аудитор маани-маңызы боюнча текшерүүнүн аудитордук жол-жоболору катарында тышкы ырастоо жол-жоболорун аткаруу керектигин чечүүгө милдеттүү.⁷

- АЭС 330га ылайык аудитор тобокелдикти канчалык жогору бааласа ошончолук ал ишенимдүү аудитордук далилди алуусу керек.⁸ Бул максатта аудитор далилдердин санын көбөйтө алат же жөндүү же ишенимдүү болгон далилди ала алат же болбосо экөөнү тең кабыл ала алат. Мисалы, аудитор түздөн-түз үчүнчү тараптан далил алууга же бир нече көз карандысыз булактардан ырастоочу далилдерди алууга көбүрөөк көңүл бурушу мүмкүн. АЭС 330да тышкы ырастоо жол-жоболору аудиторго ак ниетсиз аракеттердин же каталардын натыйжасында олуттуу бурмалоо тобокелдиктерине жооп катары чараларды иштеп чыгуусу үчүн зарыл болгон ишенимдүү аудитордук далилдерди алууга жардам берет.⁹
- АЭС 240га кошумча ырастоочу маалыматтарды алуу үчүн аудитор өбөлгөлөө деңгээлинде ак ниетсиз аракеттерден улам олуттуу бурмалоонун бааланган тобокелдиктерине реакция кылуу боюнча чараларды иштеп чыгууга жардам бере турган тастыктоо тууралуу суроо-талаптарды түзө алат.¹⁰
- АЭС 500дө ишканага карата көз карандысыз болуп саналган булактан алынган ырастоочу маалыматтар, мисалы тышкы ырастоолор аудитор бухгалтердик эсептеги же жетекчиликтин билдирүүлөрүндөгү маалыматта камтылган далилдердин

⁶ АЭС 330, 5-6-пункт

⁷ АЭС 330, 18-19-пункттар

⁸ АЭС 330, 7(b)-пункт

⁹ АЭС 330, А53-пункт

¹⁰ АЭС 240 «*Финансылык отчеттуулуктун аудитин жүргүзүүдө ак ниетсиз аракеттерге карата аудитордун милдеттери*», А38-пункт

ишенимдүүлүк деңгээлин жогорулатышы мүмкүндүгү көрсөтүлгөн.¹¹

Күчүнө кирүү күнү

4. Бул стандарт 2009-жылдын 15-декабрында же ушул күндөн кийин башталган мезгилдер үчүн финансылык отчеттуулуктун аудитине карата күчүнө кирет.

Максаты

5. Тышкы ырастоо жол-жоболорун колдонууда аудитордун максаты жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди алуу үчүн ушундай жол-жоболорду иштеп чыгуу жана аткаруу болуп саналат.

Аныктамалар

6. Аудиттин эл аралык стандарттарынын максаттары үчүн колдонулуучу терминдер төмөндө берилген мааниге ээ:
  - a) тышкы ырастоо - аудитор тарабынан түздөн-түз үчүнчү жактан (ырастоочу тараптан) кагазда, электрондук же башка түрдө жазуу формасында алынган аудитордук далилдер;
  - b) позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талап – суроо-талапка ырастоочу тарап бере турган жооп түздөн-түз аудиторго жөнөтүлөт жана ал суроо-талапта камтылган маалыматтарга макул же макул эместигин билдирет, же суралган маалыматты берет;
  - c) терс ырастоо жөнүндө суроо-талап – суроо-талапта камтылган маалыматтарга макул болбогон учурда ырастоочу тарап бере турган жооп түздөн-түз аудиторго жөнөтүлөт;
  - d) жооптун жоктугу – позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка ырастоочу тараптан жооптун же толук жооптун жоктугу, же ырастоочу тарапка жеткирилбегендигин ырастоо жөнүндө суроо-талапты кайра кайтаруу;
  - e) дал келбөө - ырастоо үчүн талап кылынган же ишкананын бухгалтердик эсебинде камтылган маалыматтар менен ырастоочу тарап иш жүзүндө берген маалыматтын ортосунда айырмаланган жооп.

Талаптар

---

¹¹ АЭС 500, А8–А9-пункт

Тышкы ырастоолордун жол-жоболору

7. Тышкы ырастоо жол-жоболорун аткарууда аудитор тышкы ырастоо үчүн суроо-талаптарды даярдоонун бүткүл циклин контролдоого милдеттүү, анын ичинде:
  - a) ырасталуучу же суралуучу маалыматты аныктоо (A1-пунктун караңыз);
  - b) тиешелүү ырастоочу тарапты тандоо (A2-пунктун караңыз);
  - c) ырастоо жөнүндө суроо-талапты түзүү. Аудитор суроо-талап тиешелүү алуучуга даректелгендигин жана суроо-талапка жооп түздөн-түз суроо-талапты жасаган аудиторго жөнөтүлүшү үчүн жөнөтүүчү жөнүндө маалымат камтылгандыгына ынанууга милдеттүү (A3-A6-пункттарын караңыз);
  - d) ырастоочу тарапка суроо-талаптарды, анын ичинде зарыл болгон учурда кайталанган суроо-талаптарды жөнөтүү (A7-пунктун караңыз).

Жетекчиликтин аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу

8. Эгерде жетекчилик аудиторго ырастоо жөнүндө суроо-талапты жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартса, аудитор төмөнкүлөргө милдеттүү:
  - (a) жетекчиликтен баш тартуунун себептерин түшүндүрүүнү жана алардын мыйзамдуулугуна жана негиздүүлүгүнө аудитордук далилдерди алууну талап кылуу (A8-пунктун караңыз);
  - (b) жетекчиликтин баш тартуусунун олуттуу бурмалоолордун тиешелүү тобокелдиктерин баалоого, анын ичинде ак ниетсиз аракеттердин тобокелдигине, ошондой эле башка аудитордук жол-жоболордун мүнөзүнө, мөөнөтүнө жана масштабына тийгизген таасирин баалоо (A9-пунктун караңыз);
  - (c) жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди алуу үчүн альтернативдүү аудитордук жол-жоболорду аткаруу (A10-пунктун караңыз).
9. Эгерде аудитор жетекчиликтин маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу негизсиз деген тыянакка келсе, же аудитор альтернативдик аудитордук жол-жоболорду жүргүзүү аркылуу жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди ала албаса, аудитор бул тууралуу корпоративдик башкарууга ыйгарым укуктуу жактарга билдирүүгө милдеттүү, бул АЭС 260та (кайра каралган)¹² каралган. Аудитор ошондой эле мындай баш тартуунун

¹² АЭС 260 (кайра каралган) «Корпоративдик башкаруу үчүн жооп берүүчү жактар менен маалыматтык өз ара аракеттенүү», 16-пункт

аудитке жана АЭС 705те (кайра каралган)¹³ каралган тартипте билдирилген аудитордун пикирине тийгизе турган таасирин аныктоого милдеттүү.

Тышкы ырастоо жол-жоболорунун натыйжалары

Маалыматтарды ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп берилген маалыматтардын ишенимдүүлүгү

10. Эгерде аудитор шектенүүнү жоюу үчүн ырастоо суроо-талабына берилген жоопто маалыматтын ишенимдүүлүгүнөн шектенүүгө түрткү болгон факторлорду тапса, аудитор кошумча аудитордук далилдерди алууга милдеттүү (A11 – A16-пункттарын караңыз).
11. Эгерде аудитор маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка берилген жооп так эмес маалыматты камтыгандыгын аныктаса, аудитор анын олуттуу бурмалоолордун тиешелүү тобокелдиктерин баалоого, анын ичинде ак ниетсиз аракеттердин тобокелдигине, ошондой эле башка аудитордук жол-жоболордун мүнөзүнө, мөөнөтүнө жана көлөмүнө тийгизген таасирин баалоого милдеттүү (A17-пунктун караңыз).

Жооптун жоктугу

12. Жооп болбогон ар бир учурда аудитор жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди алуу үчүн альтернативдүү аудитордук жол-жоболорду аткарууга милдеттүү (A18 – A19-пункттарын караңыз)

Эгерде позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп жетиштүү аудитордук далилдерди алуу үчүн талап кылынса

13. Эгерде аудитор жетиштүү тийиштүү аудитордук далилдерди алуу үчүн позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп талап кылынарын аныктаса, альтернативалуу аудитордук жол-жоболорду гана аткаруу - талап кылынган аудитордук далилдерди камсыз кыла албайт. Эгерде аудитор мындай ырастоону албаса, ал жооптун жоктугу аудитке жана АЭС 705те каралган тартипте айтылган аудитордун пикирине тийгизе турган таасирин аныктоого милдеттүү (A20-пунктун караңыз).

Дал келбестиктер

14. Аудитор аларда бурмалоолордун бар-жоктугун аныктоо максатында дал келбестиктерди иликтөөгө милдеттүү (A21 – A22-пункттарын караңыз)

Терс ырастоолор

15. Позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талаптан айырмаланып, терс ырастоо жөнүндө суроо-талаптар ынанымдуулугу азыраак аудитордук далилдерди берет. Ушуга байланыштуу, аудитор төмөндө саналган

---

¹³ АЭС 705 (кайра каралган) «Көз карандысыз аудитордун аудитордук корутундусундагы модификацияланган пикир»

шарттардын баары аткарылган учурларды кошпогондо, ырастоо деңгээлинде олуттуу бурмалоолордун бааланган тобокелдигин азайтуу үчүн текшерүүнүн жалгыз аудитордук жол-жобосу катары терс ырастоо жөнүндө суроо-талапты колдонбоого милдеттенет: (A23-пунктун караңыз)

- a) аудитор олуттуу бурмалоо тобокелдигин төмөн деп бааласа жана өбөлгөлөргө карата контролдоо каражаттарынын операциялык натыйжалуулугу боюнча жетиштүү аудитордук далилдерди алса.
- b) аларга карата терс ырастоо жол-жоболору жүргүзүлүүчү объекттердин жалпы жыйындысы чоңдугу боюнча көп сандагы анча чоң эмес жана мүнөзү боюнча окшош эсеп калдыктарынан, операциялардан же шарттардан турса;
- c) дал келбестиктердин үлүшү өтө аз болушу күтүлсө;
- d) аудитор терс ырастоо жөнүндө суроо-талаптарды алуучулардын мындай суроо-талаптарды этибарга албоосуна себеп боло турган жагдайлар же шарттар тууралуу маалыматы жок болсо.

Алынган далилдерди баалоо

- 16. Аудитор тышкы ырастоо жол-жоболорунун натыйжалары жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди берерин же кошумча аудитордук далилдердин керектигин же жоктугун аныктоого милдеттүү (A24 – A25-пункттарына караңыз)

***

Пайдалануу боюнча колдонмо жана башка түшүндүрмө материалдар

Тышкы ырастоо жол-жоболору

Ырасталган же суралган маалыматтын керектигин аныктоо (7(a)-пунктун караңыз)

- A1. Тышкы ырастоо жол-жоболору көбүнчө эсептин калдыктары жана алардын элементтери тууралуу маалыматты ырастоо же суроо үчүн аткарылат. Алар ошондой эле ишкана менен башка тараптардын ортосунда түзүлгөн же жасалган макулдашуулардын, келишимдердин, же операциялардын шарттарын тастыктоо үчүн же "кошумча макулдашуу" сыяктуу айрым шарттардын жоктугун ырастоо үчүн колдонулушу мүмкүн.

Талаптагыдай ырастоочу тарапты тандоо (7 (b)-пунктун караңыз)

- A2. Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талаптарына жооптор аудитор ырасталышы керек болгон маалыматтарга ээ деп эсептеген ырастоочу тарапка жөнөтүлгөндө кыйла жөндүү жана ишенимдүү аудитордук далилдерди берет. Мисалы, тастыктоо талап кылынган операциялар же

бүтүмдөр жөнүндө маалыматы бар финансы-кредиттик мекеменин кызматкери тастыктоо талап кылынышы керек болгон финансылык мекеменин өкүлү боло алат.

Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талаптарды түзүү (7(с)-пунктун караңыз)

- A3. Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талаптын формасы жана мазмуну алынган тастыктоолордун үлүшүнө жана алынган аудитордук далилдердин ишенимдүүлүгүнө жана мүнөзүнө түздөн-түз таасирин тийгизиши мүмкүн.
- A4. Мындай суроо-талаптарды түзүүдө эске алынуучу факторлордун катарына төмөнкүлөр кирет:
- каралып жаткан өбөлгөлөр.
  - конкреттүү аныкталган олуттуу бурмалоо тобокелдиктери, анын ичинде ак ниетсиз аракеттер тобокелдиктери;
  - маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты форматтоо жана берүү;
  - аудитордук же ушуга окшош тапшырмаларды аткаруудагы мурунку тажрыйба;
  - маалыматты жеткирүү ыкмасы (кагаз, электрондук же башка түрдү колдонуу менен);
  - аудиторго жооп берүү өтүнүчү менен ырастоочу тараптарга жетекчиликтин кайрылуусу же уруксаты. Ырастоочу тараптар маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жетекчилик макулдук берген учурда гана жооп берүүгө даяр болушу мүмкүн;
  - Болжолдонгон ырастоочу тараптын суралган маалыматты ырастоо же аны берүү мүмкүнчүлүгү (мисалы, сумманы жалпы калдыгын эмес, өзүнчө эсеп менен ырастоо).
- A5. Тышкы позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапта ырастоочу тараптан кандай болгон күндө да аудиторго жооп берүү өтүнүчү камтылат; жооп суроо-талапта көрсөтүлгөн маалымат менен макулдугун же өз алдынча берилиши, же суралган маалымат камтылышы мүмкүн. Позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп көбүнчө ишенимдүү аудитордук далилдерди камсыз кылат. Бирок, ырастоочу тарап берилген маалыматтын тууралыгын текшербестен ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп берүү коркунучу бар. Аудитор ырастоочу тарапка сумманы (же башка маалыматты) көрсөтпөстөн позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапты жөнөтүү менен жана андан сумманы өз алдынча көрсөтүүнү же башка маалыматтарды берүүнү өтүнүү менен бул тобокелдикти азайта алат. Бирок, мындай суроо-талаптарды жөнөтүүнүн натыйжасы алынган ырастоолордун үлүшүнүн азайышы болушу мүмкүн, анткени керектүү

маалыматты табуу ырастоочу тараптардан кошумча күч-аракетти талап кылат.

- А6. Суроо-талаптын дарекке туура жиберилгендигин камсыз кылуу үчүн, аларда көрсөтүлгөн даректердин айрымдарын же бардыгын жөнөтүлгөнгө чейин текшерүү керек.

Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты кайталап жиберүү (7(d)-пунктун караңыз)

- А7. Эгерде акылга сыярлык мөөнөттүн ичинде маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп алынбаса, аудитор кошумча суроо-талап жөнөтүүгө укуктуу. Мисалы, аудитор баштапкы даректин тууралыгын кайра текшерүү жолу менен кошумча же кайталап суроо бере алат.

Жетекчиликтин аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты жиберүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу

Жетекчиликтин баш тартуусунун негиздүүлүгү (8(a)-пунктун караңыз)

- А8. Жетекчиликтин аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты берүүгө уруксат берүүдөн баш тартуусу аудитор алууну каалаган аудитордук далилдердин көлөмүн чектейт. Ушуга байланыштуу, аудитор жетекчиликтен мындай чектөөнүн себептерин түшүндүрүүнү талап кылууга милдеттүү. Четке кагуунун кеңири таралган себеби - бул юридикалык талаштын болуусу же алдын ала ырастоочу тарап менен сүйлөшүүлөрдүн бүтпөй калуусу болушу мүмкүн, ага маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талаптын өз убагында берилбегендиги таасир этиши мүмкүн. Аудитор баш тартуунун себептеринин мыйзамдуулугуна жана жүйөлүүлүгүнө аудитордук далилдерди алууга милдеттүү, анткени жетекчилик аудиторго ак ниетсиз аракеттерди же каталарды аныктоого жардам бере турган аудитордук далилдер менен таанышууга бөгөт коюуга аракет кылышы мүмкүн.

Олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин баалоого таасири (8(b)-пунктун караңыз)

- А9. 8(b)-пунктунда каралган баа берүүнүн жыйынтыгы боюнча аудитор өбөлгөлөр деңгээлинде олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин баалоону кайра карап чыгуу тууралуу жана АЭС 315ке (кайра каралган)¹⁴ ылайык пландаштырылган аудитордук жол-жоболорго өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө тыянакка келиши мүмкүн. Мисалы, аудиторго маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапты берүүгө уруксат берүүдөн жетекчиликтин негизсиз баш тартуусу АЭС 240ка¹⁵ ылайык бааланышы

¹⁴ АЭС 315 (кайра каралган) «Ишкананы жана анын чөйрөсүн изилдөө аркылуу олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин табуу жана баалоо», 3-пункт

¹⁵ АЭС 240, 25-пункт

керек болгон ак ниетсиз аракеттердин тобокелдик факторун көрсөтүшү мүмкүн.

Альтернативдүү аудитордук жол-жоболор (8(с)-пунктун караңыз)

A10. Альтернативдик аудитордук жол-жоболор жооп жок болгон учурда аткарылгандарга окшош болушу мүмкүн (A18–A19-пункттарын караңыз). Мындай жол-жоболорду аткарууда ошондой эле ушул стандарттын 8(b)-пунктунда каралган аудитор тарабынан жүргүзүлгөн баалоонун натыйжалары эске алынат.

Тышкы ырастоо жол-жоболорун аткаруунун натыйжалары

Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка берилген жооптордогу маалыматтардын ишенимдүүлүгү (10-пунктун караңыз)

A11. АЭС 500дө аудитордук далилдер ишканадан тышкаркы булактардан алынган учурда да, анын ишенимдүүлүгүнө таасир этүүчү жагдайлар болушу мүмкүндүгү көрсөтүлгөн.¹⁶ Бардык жооптор кармап калуу, өзгөртүү же ак ниетсиз аракеттердин тобокелдигинин ар кандай даражасына дуушар болот. Мындай тобокелдиктер жооп кандай формада - кагазда, электрондук же башка түрдө алынганына карабастан болот. Төмөнкү факторлор жоопто берилген маалыматтардын ишенимдүүлүгүнө шек жаратышы мүмкүн:

- жоопту түздөн-түз аудитор алган эмес, же
- башында көрсөтүлгөн ырастоочу тараптан жооп алынган жок деп айтууга негиз бар.

A12. Электрондук байланыш каналдары аркылуу, мисалы, факс же электрондук почта аркылуу алынган жооптор, аларда берилген маалыматтардын ишенимдүү эмес болуу тобокелдиги менен байланышкан, анткени алардын келип чыгышын жана жооп берген жактын (респонденттин) ыйгарым укуктарын тастыктоо, ошондой эле киргизилген өзгөртүүлөрдү аныктоо кыйын болушу мүмкүн. Бул тобокелдиктер аудитор жана респондент тарабынан жооптордун электрондук каналдар аркылуу коопсуз берилишин камсыз кылуучу жол-жоболорду колдонуу менен азайтылышы мүмкүн. Эгерде аудитор ушундай жол-жоболор менен камсыз кылынган коопсуздуктун жана контролдун даражасына канааттанса, жооптордо берилген маалыматтардын аныктыгына ишеним жогорулайт. Электрондук түрдө ырастоо жол-жоболору электрондук форматта маалыматты жөнөтүүчүнү идентификациялоонун ар кандай методдорун камтышы мүмкүн, мисалы, шифрлөө каражаттарын колдонуу, электрондук санариптик кол тамгаларды колдонуу, интернет сайттарынын аныктыгын текшерүү жол-жоболорун аткаруу.

---

¹⁶ АЭС 500, A31-пункт

- A13. Эгерде ырастоочу тарап маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жоопторду координациялоо жана даярдоо үчүн кайсы бир үчүнчү тарапты тартса, аудитор төмөндөгү тобокелдиктерге жооп берүүгө багытталган жол-жоболорду аткарышы мүмкүн:
- (a) жооп тийиштүү булактан алынбашы мүмкүн;
  - (b) респонденттин суроо-талапка жооп берүүгө ыйгарым укугу жок болушу мүмкүн;
  - (c) берүү каналдарынын ишенимдүүлүгү бузулган болушу мүмкүн.
- A14. АЭС 500 аудитордон аудитордук далил катары колдонула турган маалыматтын ишенимдүүлүгүнө шектенүүлөрдү жоюу үчүн жол-жоболорду өзгөртүү же толуктоо зарыл экендигин аныктоону талап кылат.¹⁷ Аудитор маалыматтын булагын жана ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооптун мазмунун текшерүү үчүн ырастоочу тарап менен байланыша алат. Мисалы, эгерде ырастоочу тарап жоопту электрондук почта аркылуу берсе, жоопту дал ошол адам бергендигине ынануу үчүн, аудитор ырастоочу тарап менен телефон аркылуу байланыша алат. Эгерде аудитор жоопту кыйыр түрдө алса (мисалы, ырастоочу тарап алуучуну туура эмес (аудитордун ордуна ишкананы) көрсөткөндүктөн, аудитор ырастоочу тараптан анын атына түздөн-түз жазуу жүзүндө жооп жөнөтүүнү суранышы мүмкүн.
- A15. Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка оозеки жооп түздөн-түз аудиторго багытталган жазуу жүзүндөгү жооп болбогондуктан, тышкы ырастоонун аныктамасын канааттандырбайт. Бирок, оозеки жоопту алгандан кийин аудитор жагдайга жараша ырастоочу тарапка түздөн-түз анын атына жазуу жүзүндө жооп жөнөтүүнү суранышы мүмкүн. Эгерде мындай жооп алынбаса, аудитор ушул стандарттын 12-пунктуна ылайык оозеки жоопто ал алган маалыматты ырастаган башка аудитордук далилдерди алууга милдеттүү.
- A16. Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп аны колдонууга чектөөлөрдү камтышы мүмкүн. Бирок, мындай чектөөлөр аудитордук далил катары бул жоопту колдонуу мүмкүндүгүн такыр эле чектей албайт

Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооптордогу так эмес маалыматтар (11-пунктун караңыз)

- A17. Эгерде аудитор маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жоопто так эмес маалыматтар камтылган деген тыянакка келсе, аудитор ырастоо деңгээлинде олуттуу бурмалоо тобокелдиктерин баалоону кайра карап чыгууга жана АЭС 315теги (кайра каралган)¹⁸ талаптарды эске алуу менен

¹⁷ АЭС 500, 11-пункт

¹⁸ АЭС 315, 31-пункт

пландаштырылган аудитордук жол-жоболорго тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүүгө муктаж болушу мүмкүн. Мисалы, маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка берилген жооптогу анык эмес маалыматтар АЭС 240ка¹⁹ ылайык бааланышы керек болгон ак ниетсиз аракеттердин тобокелдик факторунун болушун көрсөтүшү мүмкүн.

Жооптордун жоктугу (12-пунктун караңыз)

A18. Аудитор аткара турган альтернативдик аудитордук жол-жоболордун мисалдарына төмөнкүлөр кирет:

- дебитордук карыздын калдыктарына карата: отчеттук мезгил аяктаганга чейин бир аз мурда жасалган айрым кийинки кассалык түшүүлөрдү, жөнөтүү жана сатуу боюнча документтерди текшерүү;
- кредитордук карыздын калдыктарына карата: акча каражаттарынын чыгымдалышына байланыштуу айрым операцияларды текшерүү, же үчүнчү жактар менен кат алышууну, ошондой эле башка документтерди, мисалы, кириштөөчү товардык коштомо кагазын текшерүү.

A19. Альтернативдик аудитордук жол-жоболордун мүнөзүнө жана көлөмүнө текшерилип жаткан эсеп жана ырастоолор таасир этет. Маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооптун жоктугу мурда аныкталбаган олуттуу бурмалоо тобокелдигинин бар экендигин көрсөтүшү мүмкүн. Мындай кырдаалда аудитор өбөлгөлөө деңгээлинде олуттуу бурмалоолордун бааланган тобокелдиктерин кайра карап чыгышы жана АЭС 315тин (кайра каралган)²⁰ талаптарын эске алуу менен пландаштырылган аудитордук жол-жоболорго өзгөртүү киргизиши мүмкүн. Алсак, мисалы, эгерде маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапка берилген жооптордун саны күтүлгөндөн аз же тескерисинче көп болсо, бул АЭС 240ка²¹ ылайык баалоону талап кылган мурда болбогон ак ниетсиз аракеттердин тобокелдик факторунун болгондугун көрсөтүшү мүмкүн.

Эгерде, тиешелүү аудитордук далилдерди алуу үчүн позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп берүү талап кылынса (13-пунктун караңыз):

A20. Кээ бир жагдайларда аудитор ырастоо боюнча позитивдүү ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооп алуу талап кылынган жетишерлик тийиштүү аудитордук далилдерди алуу үчүн ырастоо деңгээлинде олуттуу

---

¹⁹ АЭС 240, 25-пункт

²⁰ АЭС 315 (кайра каралган), 31-пункт

²¹ АЭС 240, 25-пункт

бурмалоолордун бааланган тобокелдигин аныктай алат. Төмөнкү учурларда мындай жагдай пайда болушу мүмкүн:

- жетекчиликтин өбөлгөсүн (өбөлгөлөрүн) тастыктаган маалымат ишканадан тышкары гана бар;
- айрым ак ниетсиз аракеттердин тобокелдик факторлору, мисалы, колдонуудагы контролдоо системасынан айланып өтүүчү жетекчиликтин иш-аракеттери же катардагы кызматкер(лер) жана/же жетекчиликтин катышуусу мүмкүн болгон тил табышуу тобокелдиги аудитордун ишкананын далилдерине таянуусуна жол бербейт.

Дал келбестиктер (14-пунктун караңыз)

- A21. Маалыматты ырастоо тууралуу суроо-талаптарга берилген жооптордо белгиленген дал келбестиктер финансылык отчеттуулуктагы бурмалоолордун же мүмкүн болуучу бурмалоолордун бар экендигин айгинелеп турат. Аудитор бурмалоолорду аныктаган учурда, АЭС 240га²² ылайык, мындай бурмалоо ак ниетсиз иш-аракеттерди жасагандыгын көрсөтүп жаткан жокпу, баалоого милдеттүү. Дал келбестиктер ушундай тастыктоочу тараптардан же ушундай эсептерге карата алынган жооптордун сапатын баалоого шарт түзүшү мүмкүн. Дал келбестиктер финансылык отчеттуулукту даярдоо үчүн ишкананын ички контролдук системасындагы кемчиликтер жөнүндө күбөлөндүрүшү мүмкүн.
- A22. Бирок, бардык эле учурларда дал келбестиктердин орун алышы бурмалоолор бар дегенди түшүндүрбөйт. Мисалы, аудитор маалыматты тастыктоо тууралуу суроо-талаптарга берилген жооптордогу дал келбестиктер мөөнөттөр, эсептешүү ыкмалары же сырткы тастыктоо жол-жоболорун уюштуруудагы техникалык каталар менен шартталат деген жыйынтыкка келиши мүмкүн.

Терс ырастоолор (15-пунктун караңыз)

- A23. Терс ырастоо жөнүндө суроо-талапка жооптун жоктугу тиешелүү ырастоочу тарап маалыматты тастыктоо жөнүндө суроо-талапты алгандыгын же мындай суроо-талапта камтылган маалыматтын тактыгы текшерилгендигин ачык тастыктоо болуп саналбайт. Демек, терс ырастоо тууралуу суроо-талапка тастыктоочу тараптан жооптун жоктугу позитивдүү тастыктоо жөнүндө суроо-талапка жооп берүүгө салыштырмалуу аз ынандырарлык аудитордук далилдерди камсыз кылат. Ырастоочу тараптар суроо-талапта келтирилген маалымат иш жүзүндөгү жыйынтыктарды төмөндөтүп жатат деп эсептешип, аны менен макул болбосо, мындай жооп алуу ыктымалдыгы өсүшү мүмкүн жана мындай маалымат аны жогорулатып жатса төмөндөйт. Мисалы, банктагы

²² АЭС 240, 36-пункт

депозиттик эсептердин ээлеринен жоопторду алуу ыктымалдыгы, эгерде алар маалыматты ырастоо жөнүндө суроо-талапта калдыктын өлчөмү төмөндөгөн деп эсептесе, бирок, алардын ою боюнча калдыктын өлчөмү жогорулатылган болсо, төмөн болушу мүмкүн. Демек, банктардагы депозиттик эсептердин ээлерине терс ырастоо жөнүндө суроо-талаптарды жөнөтүү калдыктардын азайгандыгы жөнүндө маселени кароодо чындыгында эле пайдалуу болуп калышы мүмкүн, бирок, эгерде аудитор алардын жогорулашынын далилдерин алууга умтулган болсо, анда ал такыр натыйжасыз болушу мүмкүн.

Алынган далилдерди баалоо (16-пунктун караңыз)

- A24. Тышкы ырастоо жөнүндө айрым суроо-талаптардын натыйжаларын баалоодо аудитор аларды төмөнкү категориялар боюнча классификациялашы мүмкүн:
- a) пландаштырылган тастыктоочу тараптан ал ырастоо жөнүндө суроо-талапта берилген маалыматка макул экендигин билдирген жооп же эч кандай карама-каршылыктар жок суралган маалыматтарды берген жооп;
  - b) жоопто берилген маалымат ишенимсиз деп эсептелет;
  - c) жооп жок;
  - d) жоопто дал келбестиктер бар.
- A25. Аудитор тарабынан даярдалган баалоо, ал башка аудитордук жол-жоболорду аткаруунун жыйынтыктары менен бирге эске алынган шартта, жетиштүү талаптагыдай аудитордук далилдер алынганы же болбосо АЭС 330да²³ каралган кошумча аудитордук далилдерди алуу талап кылынгандыгы жөнүндө аудитордун тыянак чыгаруусуна жардам берет.

---

²³ АЭС 330, 26-27-пункттар